

Dr. Većeslav Pavlek

PROBLEM ORGANIZACIJE I NOSIOCA UNAPREĐIVANJA POLJOPRIVREDE U NAŠIM KOMUNAMA

I

STANJE ORGANIZACIJE UNAPREĐIVANJA POLJOPRIVREDE I PROBLEM NJENOG NOSIOCA

Kakvo je stanje službe unapređenja poljoprivrede, odnosno službe organizacije i izgradnje socijalističkih poljoprivrednih gospodarstava i izgradnje socijalističkih poljoprivrednih gospodarstava i uklapanja sitne seljačke u plansku društvenu proizvodnju u našim općinama na početku 1953. godine?

Koje su to institucije koje djeluju na tim zadacima na terenu općina, kakvo je njihovo stanje i kako one vrše svoju ulogu? Da li su sve naše stručne snage i materijalna sredstva mobilizirani i dovoljno stimulirani za izvršenje tih zadataka?

Uistinu, postoji mnogo organizacija, koje djeluju odnosno trebaju djelovati na tim zadacima: društvena poljoprivredna poduzeća, poljoprivredne i veterinarske stanice, poljoprivredne zadruge, industrija za preradu poljoprivrednih proizvoda: šećerane, industrija prerade voća i povrća, mljekare, mlinska industrija, uljare, mesna industrija, trgovačka poduzeća za opskrbu gradova voćem i povrćem itd., industrija poljoprivrednih mašina, sredstva za zaštitu bilja, izvozna poduzeća itd.

Međutim, nije pretjerano reći da se na teritoriju općina sva djelatnost tih brojnih ustanova toliko isprepliće i sukobljava, da su osnovni zadaci često zaboravljeni, da su i poljoprivredni stručnjaci nedovoljno iskorišteni, destimulirani i demobilizirani, poluzaposleni, a početkom 1963. godine imamo i nezaposlenih. Istovremeno, dok znamo procese i imamo sredstva da se npr. kukuruz proizvodi 70—90 q/ha, prosječni prinosi su kod nas oko 23 q/ha; dok imamo ne samo američke, nego i domaće rodne hibride kukuruza koje možemo izvoziti, kod nas svi hibridi zajedno zauzimaju oko 27% površina pod kukuruzom, a nitko nije zadužen da se oni uvedu na 100% površina.

Koliko stručnjaka trebamo da na svih oko 500.000 ha kukuruza samo u NRH umjesto prinosa od 23 q/ha postignemo npr. 50 q/ha? Samo ovo povećanje proizvodnje iznosi 135.000 vagona, a po 3800 d/q nova vrijednost je 51.300.000.000 d a to se može postići za nekoliko godina sistematskog rada. Za izvođenje tog zadatka, trebalo bi oko 500 novih agronoma (čiji bruto dohoci iznose godišnje jedva oko 500.000.000 d), te potrebno sjeme i gnojiva, a prvenstveno organizacija službe za izvođenje toga i ostalih sličnih zadataka.

Kakvo je stanje i kakva je aktivnost pojedinih ustanova čiji su zadaci naš tretirani osnovni problem?

I/1 Broj, stanje i uloga poljoprivrednih ekonomija i poduzeća

Kao prvo, želimo konstatirati, da se društvena poljoprivredna poduzeća — glavni cilj čitave naše poljoprivredne politike — nalaze već danas u svim našim općinama i da 1963. god. praktično nema ni jedne poljoprivredne općine bez nekog društvenog poljoprivrednog poduzeća, ili bar ekonomije nekog većeg poljoprivrednog poduzeća, te da je, dakle, stvoreno »jezgro« ili »platforma« za širu aktivnost.

BJELOVAR	Br. ekonomija		Br. ekonomija
Bjelovar	20	Dubrovnik	7
Čazma	8	Hvar	2
Daruvar	21	Imotski	10
Đurđevac	13	Knin	2
Garešnica	6	Korčula	8
Grubišno Polje	10	Lastovo 1	1
Koprivnica	22	Makarska	13
Križevci	17	Metković	10
Pakrac	14	Obrovac	—
Vrbovec	10	Omiš	1
Virovitica	5	Sinj	2
Ukupno :	144	Split	10
		Šibenik	3
VARAŽDIN		Trogir	2
Varaždin	17	Vis	1
Čakovec	38	Ukupno :	103
Novi Marof	1		
Ludbreg	9	RIJEKA	
Ivanec	4	Crikvenica	2
Ukupno :	69	Čabar	3
		Delnice	8
PULA		Krk	5
Buje	2	Lošinj	3
Buzet	4	Opatija	1
Labin	5	Pag	4
Novigrad	3	Rab	1
Pazin	3	Rijeka	12
Poreč	10	Senj	1
Pula	14	Ukupno :	40
Rovinj	19		
Umag	4	OSIJEK	
Ukupno :	65	B. Manastir	30
		D. Miholjac	13
KARLOVAC		Đakovo	25
D. Lapac	4	Našice	37
Duga Resa	11	N. Gradiška	20
Gospić	13	Orahovica	16
Gračac	6	Osijek	33
Karlovac	10	P. Slatina	13
Ogulin	13	Sl. Požega	12
Otočac	8	Sl. Brod	19
Ozalj	5	Valpovo	4
Slunj	8	Vinkovci	21
Korenica	8	Vukovar	19
Vojnić	3	Županja	5
Vrbovsko	4	Ukupno :	267
Vrginmost	5		
Ukupno :	98	SISAK	
		Dvor	2
SPLIT		Glina	1
Zadar	18	Ivanić	8
Vrgorac	3	Kostajnica	1
Benkovac	2	Kratina	25
Biograd	4	Novska	7
Brsač	1	Petrinja	5
Drniš	3	Sisak	12
		Ukupno	61

	Br. ekonomija		Br. ekonomija
ZAGREB		Sesvete	3
D. Stubica	5	V. Gorica	5
D. Selo	2	Zabok	4
Jaska	13	Zaprešić	3
Klanjec	4	Zelina	2
Krapina	14	Zlatar	8
Remetinec	1	Zagreb	10
Samobor	3	Ukupno :	77

Sveukupno dakle u NRH postoji 924 ekonomije.

Od osnovnog je značaja činjenica da 1963. god. ne postoji ni jedna općina bez socijalističkog sektora poljoprivrede. Ne indicira li već sama ta činjenica novi faktor koji se pojavio u našoj poljoprivredi i početak nove poljoprivrede kod nas uopće?

Ali istovremeno moramo konstatirati, da su ekonomije, kao i poljoprivredna poduzeća koja sačinjavaju, izolirana, osim izuzetaka (IPK Osijek, PIK Belje itd.) od čitave poljoprivrede ovog područja uglavnom osim izvjesnih svojih kapaciteta koji su vezani ugovorima s hiljadama sitnih gospodarstava: šećerane zbog proizvodnje šećerne repe, mljekare zbog proizvodnje mlijeka za preradu, mesna industrija zbog sirovina.

Poljoprivredna poduzeća su uglavnom osvojila moderne procese i postižu visoke prinose od 60—100 q/ha kukuruza i 40—60 q/ha pšenice — ali osim primjerom i sjemenom ona na hiljade gospodarstava svoje okolice ne djeluju. Ona ne vrše kooperaciju, ona ne ugovaraju proizvodnju žitarica osim sa svojih površina, ona ne daju mehanički servis okolnim sitnim gospodarstvima, iako su opremljena mehanizacijom koju već danas u većini ne mogu optimalno iskoristiti. Ona ne daju servis okolici ni u zaštiti bilja itd.

Ona ne ugovaraju, većinom, suradnju ni s poljoprivrednim stanicama, iako bi takva suradnja (laboratorijska kontrola sjemena, gnojiva, analize tla: recepti za gnojenje itd.) bila korisna za dobra i stanice i stručno i financijski.

U tome i jest jedan od korijena ispitivanog problema u općinama: pomanjkanje suradnje i zajedničkog plana između poljoprivrednih dobara, poljoprivredne industrije, poljoprivrednih stanica i mase individualnih gospodarstava, preko zadruge ili bez njih, direktno.

Naš je put i potreba... »da je prvi i osnovni zadatak stvoriti uzornu poljoprivrednu proizvodnju tamo, gdje je to moguće«. Treba stoga udovoljiti težnji da stvorimo modernu poljoprivrednu proizvodnju tamo, gdje ne postoje nikakve ozbiljne društvene zapreke. Budući da u poljoprivrednim dobrima imamo društvenu površinu, smatramo da tamo treba dati ono što je najbolje. Ono, što se može dalje širiti na selo, to ćemo vidjeti« (lit. 1, str. 504).

Da li je takva proizvodnja na dobrima stvorena?

Da je ona na dobrom putu — i to je više nego očigledno, usprkos niza nedostataka.

To pokazuju i prosječni prinosi pšenice, kukuruza, grožđa, mlijeka itd. po jedinici kapaciteta na društvenim poljoprivrednim dobrima, te na masi sitnih seljačkih gospodarstava. Prosječni prinosi ovih proizvoda na društvenim gospodarstvima već su danas oko ili iznad nivoa prosječnih prinosa Danske, Holandije, Engleske itd., a prosječno su više nego dvostruko veći nego na masi seljačkih gospodarstava kod nas. Tako su npr. za pšenicu, prosječni prinosi bili ovakvi: (lit. 16).

Godina	Društveno gospodarstvo	Seljačko gospodarstvo
1959.	38,9 q/ha	16,5 q/ha
1960.	30,6 q/ha	14,4 q/ha

Kod kukuruza su razlike još veće.

Prosječni prinosi kukuruza u NRH (lit. 15):

Godina	Društveno. gospodarstvo	Seljačko gospodarstvo
1958.	51,6 q/ha	19,9 q/ha
1959.	56,3 q/ha	24,1 q/ha
1960.	51,2 q/ha	25,3 q/ha

U proizvodnji mlijeka razlike su u prosječnoj proizvodnji po kravi još veće. Naročito je značajno da se tu radi upravo o robnoj proizvodnji.

Također treba konstatirati da je ovo povećanje prinosa ostvareno vrlo brzo i da dalje napreduje, a uporedo raste: produktivnost rada i rentabilnost proizvodnje.

1/2 Poljoprivredne zadruge i njihovo mjesto i uloga u unapređivanju poljoprivrede

Velike su nade polagane u zadruge — a one ih nisu ostvarile.

Kooperacija — suradnja zadruga s individualnim proizvođačima i uklapanje privatnog sektora u društvenu proizvodnju bili su veliki zadatak zadruga. Ali one ga nisu realizirale u očekivanoj mjeri.

Posebno su se kompromitirale u očima agronoma. One su agronomima uopće, a posebno mladim agronomima, priredile mnoga razočaranja, neracionalnog rada, šikaniranja, a česte reorganizacije i veliku fluktuaciju pa i nezaposlenost agronoma. Osim toga, zadruge nisu htjele uzimati i dati odgovarajuće poslove i položaj agronomima (lit. 3) pa agronomi odavno postavljaju pitanje da li je unapređivanje poljoprivrede sela moguće jedino preko zadruga ili ima i drugih mogućnosti. To se razumljivo, odnosi na loše zadruge koje su u većini.

Mašinske servisne zadruge za obradu zemljišta na individualnim gospodarstvima zbog kojih smo se odrekli državnih mašinskih stanica — zadruge nisu nikad dobro organizirale, a potrebni su. Potrebni su našoj zemlji — zbog bolje obrade tla čak i bez obzira na vid vlasništva. Potrebni su da individualna gospodarstva što manje oru s kravama i volovima, a s hranom za neproduktivne konje da proizvode mlijeko, meso itd. od krava i ostale produktivne stoke. Potrebni su i industriji poljoprivrednih mašina kao kupci poljoprivrednih mašina. U protivnom — i naša industrija poljoprivrednih mašina doći će u poteškoće plasman robe.

Servisi za zaštitu bilja, koje su trebale organizirati zadruge, nikad nisu bili organizirani, pa otud nestručno baratanje s otrovima i učestali slučajevi trovanja ljudi i stoke. Nestručno baratanje sa Simazinom i drugim vrlo otrovnim sredstvima za kukuruz ugrožava proizvodnju pšenice itd.

Servis za mineralna gnojiva koji su trebale organizirati zadruge — nije organiziran.

Servis za sjemensku službu nije organiziran. Najbolji dokaz je već spomenut: 27% površina kukuruza pod rodnim hibridima, umjesto 100%.

Stočarski servisi, osim veterinarske službe i umjetnog osjemenjivanja, nisu organizirani. Dovoljno je pogledati šarenilo primitivnih nisko produktivnih pasmina kokoši i manjak jaja u gradovima da se shvate i ovi problemi.

Svi servisi, koje su zadruge trebale organizirati, ili su slabo organizirani, ili ne postoje.

Osim toga, briga ne samo za agronome, nego i za stručne radnike — traktore, zaštitare itd. vrlo je loša. Tako na primjer od oko 8500 traktorista u NRH oko 3000 nema potrebnu stručnu naobrazbu — a ti su većinom u zadrugama. Od oko 120 smrtnih nesreća traktorista u Hrvatskoj samo u 4 godine, većina je iz zadruga (lit. 12).

Zadruge su trebale postati nosilac unapređivanja poljoprivrede na selu. One to nisu postale u očekivanoj mjeri.

Ova konstatacija je od kapitalnog značenja.

Jer broj stručnjaka, koje one nisu htjele ili znale koristiti, kao i drugih sredstava je toliko velik, da se unapređivanje poljoprivrede može organizirati i bez — loših zadruga. Dobrih se to, naravno, ne tiče.

1/3 Stanje i uloga poljoprivrednih stanica

Na ukupno 108 općina, početkom 1963. godine, postoji svega 36 poljoprivrednih stanica u NRH.

Početkom 1963. godine postoje ove poljoprivredne stanice :

1. Beli Manastir	19. Remetinec
2. Bjelovar	20. Samobor
3. Daruvar	21. Vinkovci
4. D. Miholjac	22. Sl. Brod
5. Duga Resa	23. Sesvete
6. Dugo Selo	24. Sl. Požega
7. Dvor	25. Šibenik
8. Đakovo	26. Valpovo
9. Glina	27. Varaždin
10. Koprivnica	28. Vel. Gorica
11. Križevci	29. Sisak
12. Našice	30. Virovitica
13. N. Gradiška	31. Vrbovec
14. Osijek	32. Vukovar
15. Ogulin	33. Zadar
16. Petrinja	34. Zelina
17. Podr. Slatina	35. Zabok
18. Pula	36. Županja

Poljoprivredne stanice su davni san agronoma o organizaciji stacionarnih terenskih ustanova za upoznavanje stanja i mogućnosti, te za unapređivanje poljoprivrede na stotinama hiljada sitnih gospodarstava. Predlagane su čak na I Kongresu agronoma Jugoslavije 1935. g. u Splitu, te po nizu poznatih imena agronomske struke : Herakoviću, Salaju, Kvatanu itd., a u poratno doba po Starčeviću, pa Momčiloviću, Baniću i td., a s istom osnovnom intencijom, a samo pod drugim imenom i po Rapajiću i drugima.

Tada je već bilo diskusije o dvije mogućnosti :

1. da stanice postanu poduzeća za unapređivanje poljoprivrede, da imaju svoje ekonomije i svoje servise : mašinski, sjemenski, zaštitarski itd.; da one ugovaraju i za industriju; da one sakupljaju akumulaciju iz ugovornih odnosa iz proizvodnje, ali i da snose riziko;

2. da stanice budu ustanove na samofinansiranju, ali da nemaju ekonomija, nego samo vrše usluge da ugovaraju prvenstveno (čak i isključivo) sa zadrudnim organizacijama; da zadruga, a ne stanice, ugovaraju proizvodnju za žitne fondove, šećernu repu za šećerane, zatim voće i povrće itd., u stvari, to će i činiti stanice, ali za račun zadruga.

Tada, prevladalo je mišljenje da stanice treba organizirati pod uslovima druge alternative. Da su zadruga izvršile svoje zadatke, stanice ni u slučaju organizacije na premisama ove alternative ne bi trebale doći u pitanje. Međutim, zadruga nisu izvršile svoje zadatke. Kad su katkada stanice imale uspjeha — tada je to bio uspjeh zadruga — i akumulacija zadruga. Kad nisu imale uspjeha — tada su to osjetile i stanice — moralno i finansijski.

Ipak, stanice su prokrčile uut nauke u sve naše krajeve, skoro na sve naše kulture i grane poljoprivrede : one su proširile upotrebu gnojiva, sredstava za zaštitu, analize tla itd. One su pokazale zorno, skoro na svim poljima širom naše zemlje, iako na malim površinama, mogućnosti visokih prinosa.

One su sabrale vrijedna iskustva u vezi s unapređivanjem pojedinih kultura u masi sitnih gospodarstava kod nas.

Međutim, iskustva u proizvodnji su se sticala i na ekonomijama poljoprivrednih zadruga, tvornica za preradu poljoprivrednih proizvoda, a naročito na poljoprivrednim poduzećima, poljoprivredno-industrijskim i industrijsko-poljoprivrednim kombinatima. U međuvremenu, od osnutka poljoprivrednih stanica 1954. i 1955. g. do 1963. g., društvene ekonomije i poduzeća su snažno porasla, ojačala je industrija za preradu poljoprivrednih proizvoda i industrija sredstava za moderni-

zaciju poljoprivrede, porasle su potrebe gradova i izvoza poljoprivrednih proizvoda. Potrebe poljoprivrednih proizvoda silno su porasle, a zadruge kao glavni nosilac unapređivanja poljoprivrede su zakazale.

Zato su i poljoprivredne stanice došle u krizu.

Osim toga, one nisu terenski vezane s komunama na čijem teritoriju treba ju djelovati: stanica imamo 36, a općina 108. Sigurno je da je to premali broj stanica za oko 100 općina s jačom poljoprivredom, za sistematski rad, a preveliki za nesistematski i neplanirani rad na organizaciji, agro i zootehnici proizvodnje na oko 500.000 sitnih gospodarstava pogotovo ako one ne surađuju s poljoprivrednim poduzećima i industrijom.

I/4 Uloga prerađivačke industrije i žitarska poduzeća

Naše tvornice za preradu poljoprivrednih proizvoda — šećerane, uljare, prerada voća i povrća, mljekare, mesna industrija itd. — često su radile s pola kapaciteta, pa ipak osim izuzetaka, nisu čvrsto i na više godina ugovorima vezale proizvođače i tako si osigurale sirovine za 100% korištenje kapaciteta.

Tek u najnovije vrijeme, od 1961. ili 1962. godine tu je načinjena ozbiljna prekretnica. Ali — koja će tvornica organizirati svoju stručnu službu tako dobro da može organizirati stabilnu, kvalitetnu i sve veću potrebnu proizvodnju sirovina, ako na selu nema čvrste stručne organizacije za rad s desecima i stotinama hiljada sitnih proizvođača — pšenice, kukuruza, šećerne repe, uljarića, bekona itd.?

To je uistinu bez specijalne stručne terenske organizacije teško i zamisliti. Ali, isto tako je nezamislivo da bi se to moglo provesti npr. za kukuruz ili za pšenicu ne samo s postojećom organizacijom poduzeća žitnog fonda kao »zainteresirane ustanove« za svoje sirovine (lit. 7). To se ne može provesti čak niti s postojećim malim brojem i malih poljoprivrednih stanica, bez organizirane službe kooperacije odnosno kontrahaže u njima i bez ispostava odnosno posebnih stručnih službenika na terenu hiljada naših sela i zaseoka. Zato je predloženo da se osnuju posebni centri za kooperaciju na selu (lit. 3).

Od različitih tvornica za preradu poljoprivrednih proizvoda se uistinu dakle ne može očekivati stručna i oganizirana pomoć za proizvodnju. Možda jedini izuzetak su industrijske vinarije.

I/5 Izvozna poduzeća i poduzeća za opskrbu gradova

Mogu li uopće izvozna poduzeća i poduzeća za opskrbu gradova voćem, povrćem, peradi, jajima itd. djelovati na terenu da »si osiguraju sirovine«?

Sigurno je da — ne mogu, bez posebne terenske stručne organizacije.

I/6 Trgovačka poduzeća i servisi tvornica

Da trgovačka poduzeća za promet sredstava za poljoprivredu — strojeva, gnojiva, sredstva za zaštitu bilja i td. ne mogu organizirati sistematsku stručnu pomoć na hiljadama malih gospodarstava — posve je sigurno.

Da to ne mogu načiniti niti servisi tvornica, dotičnih tvornica sredstava — također je jasno.

Tko će kupovati poljoprivredne mašine, nakon podmirene potrebe društvenih ekonomija?

Kakva je perspektiva tvornica mašina, ako se to ne riješi?

Situacija u kojoj se nalazi npr. prodaja sredstava za zaštitu bilja početkom 1963. g. — uistinu je alarmantna.

Poljoprivredne apoteke nisu osnovane, otrovna sredstva se prodaju nestručno, uputstva niti kontrola nad upotrebom sredstava niti približno ne zadovoljava. Trovanja radnika i poljoprivrednika su učestala. I mnoga vrlo korisna sredstva se nestručno upotrebljavaju pa nastaju štete. Takav je npr. Simazin, vrlo koristan u proizvodnji kukuruza, a vrlo štetan za proizvodnju pšenice, ako se upotrebi u nešto većim dozama.

Da li su trgovačka poduzeća pa i zadružne trgovine, odgovorna za nestručnu upotrebu sredstava za zaštitu bilja? Nije li za to odgovorna neorganizirana poljoprivredna služba?

Slična situacija je i s upotrebom mineralnih gnojiva (lit. 10).

Slična situacija je i s poljoprivrednim mašinama.

Nije li alarmantna brojka da je npr. samo u NR Hrvatskoj poginulo 120 radnika na traktorima 1957.—1961. godine (lit. 12). A zna se da šteta za našu zajednicu od smrtnog nesretnog slučaja iznosi 59,200.000 dinara (lit. 9).

Nije li alarmantna vijest da od oko 8.500 traktorista u NR Hrvatskoj samo 5.500 traktorista ima ikakav ispit za traktoriste? (lit. 8). Tko je dužan voditi brigu o tome? Trgovačka poduzeća i industrije — sigurno ne. Sigurno je da su za to odgovorni vlasnici traktora — to su velikim dijelom zadruge, koje većinom nemaju ni agronoma, a kamo li sistematske brige o školovanju i doškolavanju traktorista.

1/7 Narodni odbori : savjet za poljoprivredu i sekretarijat za privredu

Sigurno je da su naši narodni odbori nakon osnivanja novih općina sa širokim samoupravnim pravima i dužnostima našli situaciju bez čvrste organizacije za unapređivanje poljoprivrede i naročito bez glavnog i zaduženog nosioca unapređivanja. Međutim, činjenica je da oni živo žele i moraju organizirati unapređivanje poljoprivrede prvenstveno na svom području.

Savjeti za poljoprivredu su negdje predviđeni, a negdje nisu predviđeni u statutima općina, ali uglavnom nisu suviše aktivni, niti su do sada mogli izvršiti ikakve radikalnije zahvate u organizaciji unapređivanja poljoprivrede.

Pa ipak — skoro sve ovisi o njima na njihovom teritoriju. Oni su osnivač svih poduzeća i svih ustanova koje rade, odnosno koje bi trebale da rade na organizaciji unapređivanja poljoprivrede. Oni su osnivač poduzeća — sa svim pravima i dužnostima osnivača, od osnivanja do raspusta, prinudne uprave, integracije itd.

Oni osnivaju ili raspuštaju i ustanove, trgovine, servise.

Oni usmjeravaju i kontroliraju sva poduzeća i ustanove na svom teritoriju, oni odobravaju završne račune privrednih organizacija. Oni dakle, usmjeravaju na višem, a ne na primitivnom nivou komandiranja, cjelokupne raspoložive snage za unapređivanje poljoprivrede: poljoprivredna poduzeća, poljoprivredne stanice, veterinarske stanice. Oni osnivaju ili ne osnivaju sjemenske, zaštitarske, mašinske i ostale servise, žitarska poduzeća i trgovinu sredstava za poljoprivredu na svom području. Oni formiraju poljoprivredno-industrijske ili industrijsko-poljoprivredne ili poljoprivredno-šumarske kombinacije, osnivaju nove ili likvidiraju postojeće.

Odgovornosti komune za rad poduzeća i ustanova na njihovom teritoriju su dakle vrlo velike, a za planiranje i ostvarivanje rasta poljoprivrede, pa i čitave privrede ogromne su.

II

MOGUĆNOSTI RJEŠAVANJA PROBLEMA ORGANIZACIJE I NOSIOCA UNAPREĐIVANJA POLJOPRIVREDE U OPĆINI

Bez sumnje, postoji niz mogućnosti rješavanja postavljenog problema. Postoje mogućnosti rješenja, djelomičnog ili postepenog rješavanja, a postoji i mogućnost da se problem — ne rješava. Čak — da se osporava i postojanje tog problema. Postoji i vjerovanje da će život sam »regulirati probleme«, ako se oni pojave.

Tako, danas se javio problem nezaposlenih agronoma; sada treba » riješiti to pitanje« — a ne ukloniti uzroke tog pojavi i ne otvarati perspektivu za potreban broj kadrova za realizaciju povećanja prinosa u poljoprivredi bar na današnji evropski nivo.

Ili, zadruge nisu osnovale servise za zaštitu bilja pa se ljudi truju; sada bi »trebalo osnivati poljoprivredne apoteke sa stručnjacima« — a koje će eventualno biti likvidirane ubrzo iza osnivanja, zbog nerentabilnosti.

Ili, u tvornicama mašina se nagomilavaju kombajni za žitarice; sada bi trebalo da ih otkupe žitni fondovi, jer ih poljoprivredna poduzeća više ne trebaju itd., i tako dalje.

Međutim, takvi načini »rješavanja« problema organizacije i nosioca unapređivanja poljoprivrede neće nas odvesti daleko.

Ipak, na sreću, *danas ima već malo koga objektivnog, tko bi mogao braniti postojeću »organizaciju« poljoprivrede.* Već je i suviše jasno, da ju je život diskreditirao i pokazala se nesposobnom da organizira i nosi trajno unapređivanje i socijalističku izgradnju poljoprivrede, a naročito uklapanje sitne poljoprivrede u organiziranu društvenu proizvodnju.

Koje su dakle mogućnosti rješenja, ili makar samo djelomičnog, ali ipak ozbiljnog rješavanja postojećeg problema?

Po našem mišljenju, samo su dvije mogućnosti ozbiljnog i kompleksnog rješenja problema, a niz mogućnosti djelomičnog rješavanja.

Te mogućnosti kompleksnog rješavanja su :

1. formiranjem poljoprivredno-industrijskih, industrijsko-poljoprivrednih i poljoprivredno-šumarskih kombinata u svakoj općini i uklapanjem svih službi i poduzeća za unapređivanje poljoprivrede;
2. formiranjem poljoprivrednih stanica u svakoj općini i podređivanjem svih službi i poduzeća poljoprivrednoj stanici.

Mogućnosti djelomičnog rješavanja problema su :

3. reorganizacija žitnog fonda, da preuzme kompleksnu brigu oko unapređivanja proizvodnje žitarica;
4. tvornice — da preuzmu samostalno rješavanje problema organizacije sirovinske baze;
5. izvozna i opskrbna poduzeća — da samostalno organiziraju potrebnu proizvodnju;
6. otvaranje servisa pojedinih tvornica : mašina, gnojiva, sredstava za zaštitu itd.
7. sanacija zadruga ?

II/1 Društveni sektor kao nosilac službe unapređivanja poljoprivrede u općini

Startna baza ove koncepcije unapređivanja poljoprivrede u općinama je društveni sektor poljoprivrede i prerađivačke industrije.

U kompetencije komune — osnivača svih područnih ustanova kojima je zadatak unapređivanje poljoprivrede da osnuje, prema potrebi :

poljoprivredno-industrijski kombinat,

ili : industrijsko-poljoprivredni kombinat

ili : poljoprivredni kombinat,

ili : poljoprivredno-šumarski kombinat,

ili : poljoprivredno-industrijsko poduzeće,

ili : poduzeće za poljoprivrednu proizvodnju i preradu.

U statut i registraciju kombinata ili dobra mogu se unijeti slijedeći osnovni zadaci : *proizvodnja na društvenim ekonomijama, prerada u društvenim industrijskim pogonima i organizacija unapređivanja proizvodnje na masi sitnih gospodarstava u općini.*

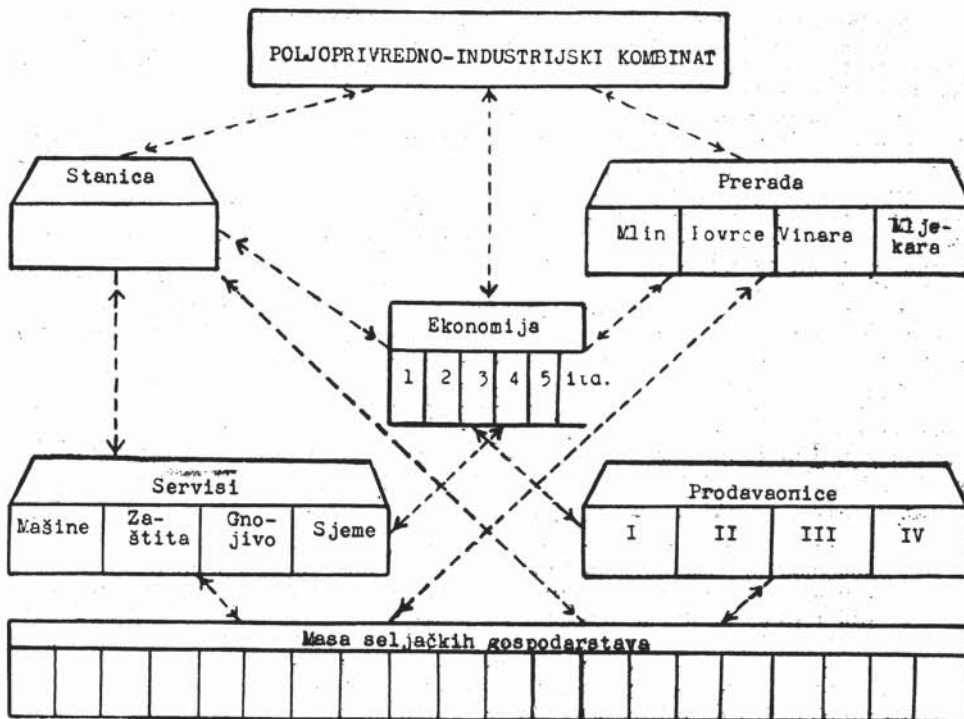
Kao zadaci mogu se dati : organizacija servisa za mašine, zaštitu bilja, za sjemenarstvo, za mineralna gnojiva. Obavezno formira poljoprivrednu stanicu sa zadacima organizacije djelovanja, kako prema ekonomijama : analize tla, zaštita bilja, selekcija stoke, priprema rada, sjemenska kontrola; tako i prema van : kontrahaža i kooperacija s individualnim proizvođačima ili sa zadrugama. Sve organizacione jedinice su samo dijelovi — sektori ili pogoni poljoprivrednih kombinata, a organiziraju se kao ekonomske jedinice — shematski, organizacija »poduzeća za unapređivanje poljoprivrede« u općini bi izgledala ovako :

Osnovne funkcije poduzeća su dakle ove :

1. Poduzeće kao cjelina :

- vrši proizvodnju na društvenim ekonomijama;
- vrši preradu u prerađivačkim pogonima;

- vrši organizaciju robne proizvodnje na masi seljačkih gospodarstava i njeno uklapanje u društvenu proizvodnju;
  - ugovara proizvodnju sirovina ili preradevina sa svima zainteresiranim za konzum, preradu i izvoz;
  - vrši sve aktivnosti za plansko unapređivanje poljoprivrede općine;
  - planira i organizira školovanje i doškolovanje kadrova;
  - vrši investiranje u poljoprivredu i preradu.
2. Ekonomije — vrše proizvodnju robe za tržište i proizvodnju reproduktivnog materijala — sjemena, sadnica, rasne stoke i peradi itd. — proizvode za prerađivačke pogone :
3. Poljoprivredna stanica — pogon kombinata :
- vrši usluge ekonomijama : analize tla, sjemena, zaštitu bilja;
  - organizira servise za mašine, zaštitu bilja, gnojiva, sjemenje;
  - vrši kooperaciju i instruktažu za ugovorenu proizvodnju na seljačkim gospodarstvima;
  - vrši poljoprivrednu propagandu : tečajeve, demonstracijske pokuse;
  - radi poslove opće poljoprivrede na teritoriju općine : kontrolu biljnih bolesti i štetnika, sjemena, vina, živežnih namirnica itd.;
  - organizira selekcijske poslove u stočarstvu.
4. Servisi — mašinski, zaštitarski, sjemenarski, te za gnojiva :
- vrše maloprodaju : gnojiva, sredstava za zaštitu bilja, sjemena;
  - vrše mašinske usluge.

Servisi mogu biti u organizaciji stanice, ali mogu biti i samostalne jedinice, u direktnom saobraćaju s masom gospodarstava i s upravom poduzeća.

Prodavaonice poljoprivrednih proizvoda — kombinat može imati svoje, a ne mora. Prema tome, društveni sektor proizvodnje i prerade dobiva neuporedivo važniju funkciju nego do danas. Društveni sektor poljoprivredne proizvodnje i prerade postaje nosilac modernizacije čitave poljoprivrede i sela.

Akumulacija koju oni mogu stvoriti iz proizvodnje na ekonomijama, sa servisima, u preradi i eventualnoj trgovini može biti tolika da omogućuje zaposlenje veće mase radnika i agronoma nego danas.

Ubrzo, vrlo brzo nakon formiranja ovakve organizacije i nosioca službe unapređivanja poljoprivrede, uvidjelo bi se da mi za brzo i sistematsko unapređivanje čitave poljoprivrede, odnosno samo važnijih kultura i grana trebamo još stotine agronoma. Znali bi tačno ne samo bližu i daljnju potrebu broja nego i kakvog profila i orijentacije odnosno specijalnosti. Znali bi da npr. samo za kukuruz trebamo bar 500 agronoma, a za pšenicu, za šećernu repu, za uljarice, za povrće, za voćarstvo itd. nove stotine; za govedarstvo, za svinjogojstvo za laboratorijske analize i poslove, za prerađivačke pogone itd. nove stotine.

Ove organizacije, sa čvrstom finansijskom bazom, stvorenom u modernoj proizvodnji, preradi i kooperaciji, mogle bi i planirati i stipendirati nove, a specijalizirati i usavršavati postojeće kadrove inženjera, tehničara i radnika. Stručni kadrovi dobivaju jasnu perspektivu svog rada i zadataka. Fakulteti dobivaju perspektivu kako školovati i kako doškolavati stručnjake.

Naročito se rješavaju ova pitanja :

- problem nosioca investicija i proširenja reprodukcije u poljoprivredi;
- problem nosioca mehanizacije i njenog punog korištenja kako na ekonomijama, tako i u kooperaciji: time je riješeno i pitanje daljnjeg kupovanja i prodiranja mehanizacije na selo;
- problem stručnog postupka sa sredstvima za zaštitu bilja;
- problem stručnog postupka s mineralnim gnojivima;
- problem optimalnog korištenja postojećeg kadra;
- problem brzog uzdizanja novih potrebnih kadrova; znat će se koliko i kakvih kadrova trebamo;
- problem punog iskorištenja kapaciteta postojeće industrije proizvodnjom sirovina;
- maksimalno mogućeg brzog i sistematskog povećanja prinosa i kvaliteta poljoprivrednih proizvoda na društvenim ekonomijama i u čitavoj općini;
- problem suradnje s drugim industrijama i svima zainteresiranim iz drugih općina.

Poljoprivreda i prerada poljoprivrednih proizvoda dobiva time operativni, akumulativni, integracioni i kadrovski centar i nosioca organizacije i izgradnje poljoprivrednih i prerađivačkih pogona, ustanovu za modernizaciju i socijalističku izgradnju poljoprivrede.

Savjet za poljoprivredu može odmah osnovati takvo poduzeće i time početi rješavati naš osnovni postavljeni problem kompleksno.

Praktično, nema iole važnijeg pitanja koje se ne bi pomoću ovakve organizacije moglo rješavati.

Sve ostale mogućnosti organizacije pojedinih ustanova za unapređivanje poljoprivrede ne rješavaju problem tako sigurno i kompleksno kao predložena organizacija.

II/2 Poljoprivredna stanica kao nosilac za unapređivanje poljoprivrede u općini

Postoji mogućnost da i poljoprivredna stanica postane nosilac unapređivanja poljoprivrede u općini. Međutim, ona nije proizvodna organizacija, nego stručni servis. A, samo organizirani i visokostručni proizvođači i proizvodnja mogu biti temelj realne modernizacije poljoprivrede, proširenja i izgradnje nove poljoprivrede i novog sela.

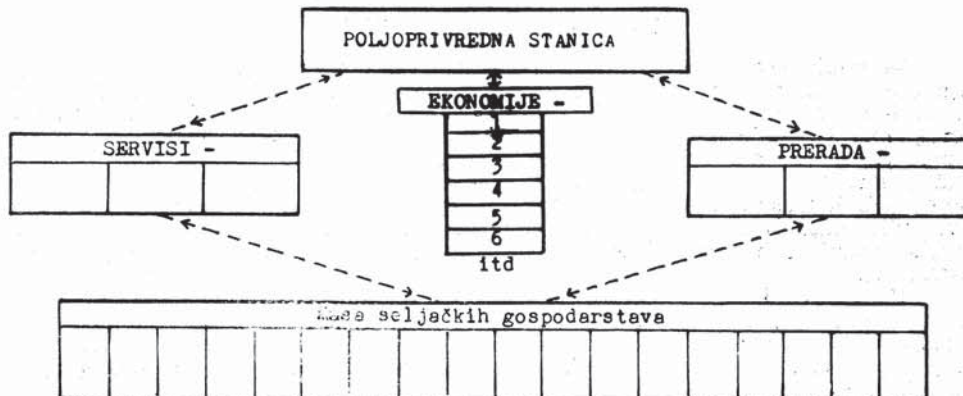
Poljoprivredne stanice imaju velika iskustva u unapređivanju prinosa pojedinih kultura — one mogu umjesto samo pokusnog i savjetodavnog rada početi direktnu kooperativnu proizvodnju. U svakom slučaju samo 36 i većinom malih i nestabilnih stanica to ne može preuzeti. Svaka poljoprivredna općina treba svoju

stanicu u ispostavama i delegatima stručnjacima u pojedinim selima ili zadrugama, ako funkcioniraju ili pak u udruženjima proizvođača.

Problem odnosa između poljoprivrednih ekonomija, prerađivačkih pogona i poljoprivrednih stanica je najslabija strana koncepcije da umjesto — proizvodnih i prerađivačkih pogona poljoprivrednih stanica postane »startna baza« za unapređivanje i rekonstrukciju čitave poljoprivrede. Zbog toga ona ne može izdržati reviziju.

Schema ove koncepcije bi mogla biti ovakva :

II/3 Žitni fondovi kao nosioci unapređivanja proizvodnje samo žitarica

Bilo bi za očekivati da su slično raznim drugim tvornicama, koje su se koliko-toliko brinule za svoju sirovinsku bazu, i žitni fondovi odnosno mlinovi, ostala prerada i trgovina žitarica vodili brigu o unapređivanju proizvodnje žitarica. U tom smislu, da su organizirali stručnu službu ili barem temeljito pomogli poljoprivrednu stručnu službu u proizvodnji žitarica. Međutim, odnos upravo ovog »za-interesiranog« potrošača žitarica bio je — nezainteresiran.

Može li se dakle računati s drugačijim stavom i »pomoći« ubuduće?

II/4 Tvornice kao nosioci unapređivanja poljoprivrede u općinama

Različite tvornice — ne mogu biti nosioci unapređivanja niti svoje sirovinske baze, osim na »vlastitim« ekonomijama, čim se radi o potrebi artikala koji se proizvode kod vrlo velikog broja proizvođača. Koliko agronoma bi npr. trebala imati jedna industrija, koja treba godišnje 600.000 kom. svinja — u našim prilikama gdje imamo sitne proizvođače koji godišnje isporučuju po 10—15 kom. svinja, a takvih u pojedinom selu ima po 10—20?

Sigurno, da brigu o organizaciji sirovinske baze trebaju tvornice voditi i čak imati svoju malu stručnu službu, ali je jasno da takvu brigu trebaju voditi specijalizirane stalne terenske ustanove, po ovom prijedlogu poljoprivredne stanice i kombinati. Isto tako je sigurno da dotične tvornice trebaju takvu brigu — uslugu plaćati.

II/5 Trgovačka poduzeća kao nosioci unapređivanja poljoprivrede u općinama

Razna trgovačka poduzeća — poduzeća za opskrbu gradova voćem, povrćem itd., zatim izvozna poduzeća itd. — ne mogu biti nosioci unapređivanja poljoprivredne proizvodnje u općini — to mogu biti samo stručne organizacije.

II/6 Industrijski servisi kao nosioci unapređivanja poljoprivrede u općini

Servisi tvornica poljoprivrednih mašina, gnojiva, sredstava za zaštitu bilja, tvornica krmnih smjesa itd., su vrlo korisni. Međutim, oni, iako ponegdje potrebni, ne mogu biti temelj unapređivanja poljoprivrede, oni mogu biti samo pomoć u toj

aktivnosti. Prijedlog je da svi servisi budu posebne organizacione i ekonomske jedinice poduzeća društvenih ekonomija i prerađivačke industrije.

Postoje dakle različite mogućnosti i putevi unapređivanja poljoprivrede u općinama. Ali, organizacija sistematskog i forsiranog unapređivanja može se u našim uslovima izvršiti najbolje samo pomoću posebne, specijalizirane institucije, a to je snažna proizvodna i stručna organizacija, društvena poljoprivredna poduzeća s prerađivačkom industrijom.

III

ZAKLJUČCI I PRIJEDLOZI

Postojeću organizaciju službe za unapređivanje poljoprivrede — bez nosioca izgradnje društvenih poljoprivrednih ekonomija, uz istovremeno uklapanje sitne seljačke u društvenu proizvodnju — nije moguće održati niti braniti, jer su je porast naše privrede i njenih potreba i mogućnosti »prerasli«. Očigledno je da su i naše objektivne mogućnosti unapređivanja poljoprivrede u posljednjih 10 godina, kad je stvarana današnja organizacija, snažno porasle. Imamo jaku industriju poljoprivrednih mašina, sredstava za zaštitu bilja, priličnu industriju umjetnih gnojiva, više nego podvostručen broj poljoprivrednih stručnjaka, neuporedivo veća stručna znanja i iskustva stručnog kadra, imamo sjeme rodnih hibrida kukuruza, pšenice itd.

Na osnovu iznesene analize stanja službe za unapređivanje poljoprivrede u našim novim općinama, te mogućnosti rješavanja tog problema, predlažemo da se pitanje riješi osnivanjem poljoprivredno-industrijskih, industrijsko-poljoprivrednih ili poljoprivredno-šumarskih kombinata, kao poduzeća — nosioca proširene reprodukcije u poljoprivredi općine.

Ono da vrši proizvodnju na društvenim ekonomijama i u kooperaciji, te preradu u prerađivačkim pogonima. Ono da postane nosioc službe kompleksnog unapređivanja poljoprivrede i prerađivačke industrije.

IV

LITERATURA I PODACI

1. Bakarić Vladimir: O poljoprivredi i problemima sela, 1960. g.
2. Božić Ljubo: Agrarna politika, Sarajevo, 1960. g.
3. Materijali II Kongresa agronoma Jugoslavije u Zagrebu, 1962. g.
4. DHH: Referat o radu 1954/55. Agronomski glasnik 1955., str. 270—285.
5. Pavlek V.: Problemi organizacije poljoprivredne službe, Agronomski glasnik 1962., br. 3.
6. Pavlek V.: Rukovođenje poduzećima i uloga inženjera i tehničara, Bilten Saveza inženjera i tehničara 1962.
7. Pavlek V.: Agronomi i žitni fondovi, Agronomski glasnik 1962., br. 8.
8. Pavlek V.: Problemi naučne organizacije rada i rukovođenja privrednih organizacija, Bilten Saveza inženjera i tehničara 1962., br. 4.
9. Prikril Matija: Troškovi smrtnih povreda. Sigurnost u pogonu, 1961., br. 5.
10. Mihalić i Durman: Pitanje otrovnosti mineralnih gnojiva. Agronomski glasnik 1963., broj 1—2.
11. Republički centar za prenošenje nauke u poljoprivrednu praksu: Broj i statuti stanica.
12. I. Lajtman: U 4 godine u Hrvatskoj na traktorima poginulo 120 ljudi — Večernji list 1963., 26. I
13. Zmajčić i suradnici: Poljoprivredna dobra NRH, PNZ, 1961.
14. Rapajić Nikola: Osnove organizacije i uprave poljoprivrednih poduzeća, Zagreb, 1959.
15. Momčilović Đorđe: Neki problemi unapređivanja proizvodnje kukuruza kod nas, Agronomski glasnik 1961., br. 4.
16. Živko Ivan: Problem stabilnosti prinosa pšenice u Jugoslaviji, Agronomski glasnik 1962., br. 8.